PIENIĄDZ PAPIEROWY

POD REDAKCJĄ TADEUSZA SOLSKIEGO

ILUSTROWANY DODATEK KWARTALNY DO „ZAPISKÓW NUMIZMATYCZNYCH"

Nr 2. KWIECIEŃ — CZERWIEC 1928. ROK III.

TADEUSZ SOLSKI: BONY KRÓLESTWA KONGRESOWEGO Z LAT 1860—1865.

Ogłaszając w roku 1919 w „Wiadomościach numizmatyczno-archeologicznych" (Nr. 6, 7 i 8/9) spis bonów prywatnych Królestwa Kongresowego z lat 1860—1863 na podstawie posiadanego wówczas materjału, wyraziłem przekonanie, że do niego będzie można dodać jeszcze bardzo wiele uzupełnień. W jakiś czas później zostałem zaproszony przez ś. p. Edwarda Neprosa do obejrzenia jego zbioru tych właśnie bonów, z czego skwapliwie skorzystałem. Rzeczywistość przeszła oczekiwania — zbiór ten bowiem zawierał tak wiele nieznanych sztuk, że poprzednio zestawiony przezemnie spis był zaledwie nieznaczną częścią zbioru Neprosa. I ten zbiór nie wyczerpuje całości, bo jest dopiero połową istniejącego niegdyś zbioru prywatnego, którego druga część ma znajdować się w jednej z publicznych instytucji w Warszawie. Niestety, mimo wspólnych z ś. p. Neprosem starań. nie udało się nam dotrzeć do tego źródła.

Prócz tego dla celów niniejszego katalogu wykorzystałem zbiory Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, zbiory im. Pawlikowskich. p. p. Franciszka Biesiadeckiego, Bolesława Wysłoucha we Lwowie i Gustawa Soubise-Bisiera w Warszawie, oraz katalog aukcyjny L. Hamburgera (Frankfurt n. M. 1873) z licytacji zbioru Henryka hr. Steckiego. Ostatnie jednak źródło jest niepewne z powodu wielu błędów i nieścisłości.

Genezę bonów prywatnych w Kongresówce, występujących masowo w okresie lat 1860—1865 wyjaśnia prof. Wierzbowski z Warszawy tem, że po wycofaniu srebra i złota po wojnie krymskiej rząd rosyjski nie chciał bić bilonu dla Królestwa pod stemplem Królestwa i wycofał również obieg miedzi, drukując dla nas tylko monetę rublową papierową, a ponieważ obroty handlowe wymagały drobnego pieniądza obiegowego, zaszła konieczność wypuszczenia prywatnych monet w zastępstwie bilonu miedzianego i srebrnego. (Z listu ś. p. Neprosa do autora z 10 grudnia 1921).

Amelin Huta: A. L. Hejman, kop. 5, 10, 15, 25. — 20/12 1861.
Andrzejów (mko, p. ostrowski, białostockie): Kassa doch. konsum. u Star. Lejzera Eidem. gr. 10 = kop. 5, gr. 20 = k. 10, złp. 1 = k. 15.
Barawa, vide Kurów.
Biała (podlaska): D. Bern... kop. 5, 25.
„ Szm. M. Erlich, kop. 5, 10, 15, 20 = 1 p. tytoniu.
„ J. Horalek, kop. 5, 10, 15, 20, 25.
„ Kassa sklepu bialskich rolników podlaskich, złp. 1, 2. — 1865.
„ Moszek Kasztenbaum. kop. 2 1/2, 7 1/2, 10.
„ Stow. konsum., kop. 10, 15.
„ Mozes et Comp., gr. 10, złp. 1.
Bielsk (m. p., białostockie); A. Lejb Lent; kop. 10 = gr. 20, k. 15 = złp. 1, k. 30 = złp. 2. — 1862.
Bieżuń (mko, p. sierpecki, warszawskie): Herska Lipszac, kop. 5, 10, 15, 20, 30. — 1862.
Branica: Kassa dóbr: gr. 10, 20, złp. 1.
Brok (mko, p. ostrowski, białostockie): H. Goldmann, kop. 15, 25.
„ J. L. Szczreiner, kop. 10, 15, 25, 30.
„ M. Beyman, kop. 5, 10, 15.
Brześć Litewski: A. A. B. (stemplem), kop. 10, 15, 20, 25. — 1861.
„ Ch. Szereszewski, kop. 2 1/2, 5, 7 1/2, 10, 15, 20, 25.
„ Kasjer nowej synagogi, kop. 7 1/2.
„ Kasjer starej synagogi, gr. 1, kop. 1, kop. 1 1/2 = gr. 3, k. 2 1/2, = gr. 5.
Bychowice: Mosek Einstein, kop. 20. — 1861.
Chęciny (m. p., kieleckie); S. F. Landau, handel win, gr. 10, 15, złp. 1, 2.
„ (firma nieczytelna), kop. 10 = gr. 20. — 1862.
Chorzel(e) (m., p. przasnyski); M. W. Grajiewski, gr. 10, 20, złp. 1. — 1862.
„ J. Makarz, gr. 10 = kop. 5, gr. 20 = k. 10, złp. 1 = k. 15, złp. 2 = k. 30. — 1862.
„ M. Przysuskier, P. Alkon. Dierżawcy konsumcji, złp. 2.
„ F. Tykulsker, M. N. Tykulsker, kop. 5, 10, 15, 30.
Ciechanów (m. p., warszawskie); M. Bursztyn, kop. 5, 15.
„ Majer Hersz Ciechanower, kop. 5, 10, 30.
„ S. Wejngott, kop. 5, 10, 15. — 1/11 1861.
„ (miejsce do wpisywania firmy wolne), kop. 10, 15, 25, 30 — 1862, złp. 2 — 1862.
Czarkowy (w., p. pinczowski, kieleckie); Dobra, złp. 1 (w odmianach: czerwonej i niebieskiej.
Częstochowa: Rada Szczegółowa Szpitala N. P. Marji, kop. 15 — 15/9 1862.

Czyżewo (mko, p. ostrowski, białostockie); J. Fridman, kop. 10, 15, 20.
„ G. Szapira, kop. 5, 10, 15, 20 — 1/4 1861.
„ A. Szwarc, kop. 5, 10, 15 — 1/4 1861.
Dąbrowica (w., p. i w. lubelskie): J. Łuczycki, dziedzic dóbr, gr. 20, 24, złp. 1.
Dobrzelin (w., p. kutnowski, warszawskie): Fabryka cukru, kop. 25.
Dobrzyń (m., warszawskie): J. Grossmann, kop. 10, 15, 20, 25.
„ J. Siwek, kop. 7$^1/_2$, 10, 15.
„ R. Stern, kop. 5, 10, 15.
„ (miejsce do wpisywania nazwisk wolne): kop. 10, 15, 25, 30 (w 2 typach) — 1862.
Domaczewo: Jehuda Libch, kop. 5, 10, 15, 20.
Doryczyn (nazwa miejscowości po żydowsku): Benj. Walinz, kop. 10, 15.
Drobin (mko, p. płocki, warszawskie): S. Bieroński, kop. 10, 15, 20 — 1862.
„ M. Halbersztad, gr. 15, złp. 1, 2 — 1862.
Drozdowo dolne (w., p. łomżyński, białostockie): Właścicielka Drozdowa dolnego, złp. 1.
Drozdowo górne (w., p. łomżyński, białostockie): Dominium, Franciszek Lutosławski, złp. 1.
Działoszyce (m., p. pińczowski, kieleckie): Konsumcja miasta, złp. 2, 3 — 186.....
„ Prowent J. Kliszczyński, gr. 15.
Falenice: Dominium Wł. Mijopowicz, złp. 1 — 1863.
Gabryelowo: Szczęsny Włodek, gr. 15 = kop. 7$^1/_2$, gr. 20 = k. 10, gr. 40 = k. 20.
Giżyce, vide Trembki.
Goworowo (mko, p. ostrołęcki, białostockie): Główna dystrybucja tabaczna, złp. 1, 2 — 1862.
„ Handel towarów łokciowych i trónków (*sic!*), złp. 1, 2 — 1862.
„ S. Dawid Frydman, kop. 5, 15, 30 — 1862.
„ Abraam Rozen, kop. 5, 15, 30.
„ Jankel Rubinber, kop. 10, 15, 30 — 1862.
Grabowiec: Handel towarów i dystrybucja J. Geld, gr. 10 = kop. 5.
Grotniki: Administr. Piotr Krulikiewicz, gr. 30.
Hołowczyce: Dobra, złp. 1 — 1862.
Horodec (mko, p. kobryński, poleskie): Josua Jacob Chupek), kop. 10.
Horostyta: Kassa dóbr, złp. 1 = gr. 30.
Hrubieszów: Apteka Hrubieszowska, kop. 5 — 1861.
„ Cukiernia Jana Torrens, złp. 1 = kop. 15.
„ Dom hadlowy T. Pawłowskiego, złp. 1 = kop. 15.
„ Dom zleceń Rolników Hrubieszowskich, gr. 10 =

kop. 5 (2 odmiany), złp. 1 = kop. 15 (3 odmiany), złp. 2 = kop. 30.

Hrubieszów: Dystrybucja I. König, kop. $2^1/_2$ — 1861.

„ Josef G... (podpis po polsku i żydowsku), kop. 5 — 1861.

Izbica (m., p. krasnostawski, lubelskie), Kancelarja konsumcyjna u Zelmana Szuch, kop. 15 — 1861.

Janów (Ord.): Szynk Dawida Kipersztock, kop. 15 — 1861.

Janów: J. Szpiro, gr. 10, 20, złp. 1 — 1862.

„ (z miejscem wolnem na nazwisko), kop. 10, 15, 25 — 1862.

Januszewice: Hipolit Łącki, 3 złp. 10 gr.

Jeziernica: Franciszek Wolbek, kop. 15, 25 — 1863.

Jeżewo (p. łomżyński): Kassa Dominium, kop. 50.

Józefów n/Wisłą: Dobra, złp. 2 = kop. 30 — 1861.

Kalisz: Dom handlowo-kommissowy rolników kaliskich, złp. 1 = kop. 15, złp. 2 = kop. 30.

Kałuszyn (m., p. mińsko-mazowiecki, warszawskie), M. Janowski, gr. 20 — 1862.

Kamienica polska (w., p. częstochowski): Skład wyrobów Bawełn. Leopold Szpigel, kop. 15 — 1862.

Kamieniec (m., p. brzeski, poleskie): Str... gr. 3 = kop. $1^1/_2$.

„ ...Lipmann, kop. 10, 25.

„ S. Silberstein, gr. 10 — 27/5 1861.

„ S. Silberstein, gr. 40, 50 — 1/6 1861.

Kazimierz: podpis nieczytelny. Wymiana w domu Blumenfelda, kop. 5 — 1861.

Kielce: Handel Feliksa Gajewskiego, gr. 20 = kop. 10, złp. 1 = kop. 15.

Klimontów (mko, p. sandomierski, kieleckie): Piotr Kwieciński propinator, gr. 15 — 1862.

Kobryń (m. pow., poleskie): Mendrei Zbak (?), kop. $7^1/_2$, 25.

„ Toderos Eisig Bhrch (?), kop. 10.

„ Jacob Nirnstein (pieczątką monogram IGSZ) wartość?

Kobylany: Kopel Maulhirt, kop. 10, 20, 25.

Kolno (m. pow., białostockie): Kasa propinacji i konsumpcji m. Kolna J. Woyczyński, gr. 6, 10, 15, złp. 1, 1·10.

Komarów (mko, p. tomaszowski, lubelskie): Chaim Goldman, kop. 5 — 1861.

„ Mendel Silberstein, kop. 5 — 1861.

„ podpis po żydowsku, kop. $2^1/_2$, $7^1/_2$, 15 — 1861.

Konin (m. pow., łódzkie): J. Katz, handel, kop. 15 — 1863.

(C. d. n.)

CZASOPISMA — KSIĄŻKI — KATALOGI

Die Notgeldkunde, Zeitschrift für das gesamte Notgeldwesen, Hamburg, H. Bodenschatz. Rocznik I, Nr. 1. grudzień 1927, Nr. 2. luty 1928. Do szeregu niemieckich pism fachowych, poświęconych sprawom pieniądza papierowego przybyło nowe, wydane nakładem znanego handlarza numizmatycznego H. Bodenschatza. Poza artykułami treści ogólniejszej, podaje wiele nowego materjału inwentaryzacyjnego do każdego okresu, na jakie dzieli się historję bonów wojennych w Niemczech. Polskich zbieraczy zaciekawi nowe zestawienie z nowem oznaczeniem wartości bonów roku 1914, wśród których znajduje się mnóstwo miejscowości polskich zaboru pruskiego.

Das Notgeld, Zeitschrift für Münzwissenschaft (Banknoten, Metallmünzen, Notgeldscheine, Porzellanmünzen). Redaktor Dr. A. Keller, Wilhelmshaven. Rocznik 10, Nr. 1. styczeń 1922. Z bogatej, jak zazwyczaj, treści zeszytu bliżej nas zainteresuje nowe opracowanie katalogu niemieckiego prywatnego pieniądza metalowego z lat 1915—1921, który obejmuje wszystkie wydania w miejscowościach wchodzących obecnie w skład terytorjum Polski.

Catalogue des Monnaies émises sur le territoire de la Russie (1914—1925) avec indication de leur valeur actuelle par Ch. Denis, Correspondant honoraire du Ministère de l'Instruction Publique, Lauréat de l'Institut, Paris 1927, str. 121 in 4⁰. Poprzedza odbitka z czasopisma „Aréthuse", zeszyt 10, styczeń 1926 pracy A. Lohmeyera, byłego szefa sekcji rosyjskiego ministerstwa skarbu p. t. La monaie de nécessité en Russie 1914—1923, str. 14, rycin 13. Papierowe emisje pieniężne wydawane na terytorjum Rosji podczas wojny i późniejszych przewrotów cieszą się wielkiem powodzeniem wśród zbieraczy i to nie tylko rosyjskich. Bogactwo materjału i stosunkowa łatwość w nabyciu stanowiły bezwarunkowo potężny bodziec w rozbudzeniu ruchu zbierackiego w tym zakresie także i na zachodzie. Dla użytku zbieraczy nie znających języka rosyjskiego pojawił się katalog p. Ch. Denis'a pod wymienionym tytułem, obejmujący ogółem 1754 numerów, a przedstawiający się pod względem typograficznym wprost wspaniale. Cały materjał ugrupowany przejrzyście w działy, wzorem wszystkich dotychczasowych katalogów rosyjskich, wedle emisyj: rządu centralnego, rządów lokalnych i wojskowych, zarządów kolejowych, miast, obcych okupacyj i obozów jeńców. Odpowiednio do tytułu zamieszczono w katalogu również emisje oficjalne (do roku 1917) i bony prywatne państw, które powstały na gruzach monarchicznej Rosji. Nas obchodzą przedewszystkiem polskie. Nowego materjału nie znajdujemy, bo ta część katalogu oparta na źródłach polskich, co autor lojalnie przyznaje'

wyszczególniając je w bibljografji. Nazwy miejscowości polskich podawane są w transkrypcji fonetycznej francuskiej, umożliwiającej Francuzowi bodaj w przybliżeniu oddania brzmienia polskiego (Tcheckhotsinek = Ciechocinek). Nowością natomiast dla nas jest oznaczanie wartości poszczególnych bonów w złotych frankach. Wprawdzie już katalogi Dra Kellera, a za jego przykładem i innych, wprowadziły tę nowość w ocenianiu bonów niemieckich (między nimi bonów byłego zaboru pruskiego), ale pamiętać trzeba, że autorzy tych katalogów prowadzą równocześnie handel bonami, więc w własnym interesie wartości tendencyjnie stawiają wysokie. Dla pracujących na polu inwentaryzacji wystarczyłoby podawać stopień rzadkości pojedynczych sztuk, czy całych seryj, co zresztą także jest rzeczą zawodną, bo zależną od bardzo wielu warunków, i dziś jeszcze stanowczo przedwczesną. W katalogu Denis'a specjalnie razi zbyt wyhaussowana cena polskich emisyj — nie wszędzie jednakowoż podawana. Nie chcę przypisywać winy tego autorowi, który w dobrej wierze zapewne oparł się na informacjach któregoś z polskich zbieraczy.

Katalog na ogół opracowany sumiennie i z wielkim nakładem pracy. W częściach odnoszących się do Polski jest zaledwie parę drobnych nieścisłości, raczej błędów drukarskich. Niepotrzebnie pomieszczono pod Nr. 64 jako bony pokwitowania ofiar na Legjony Polskie z r. 1916 na złp. 5, 10, 20.

Pracę Denis'a poprzedza krótki zarys historji rosyjskiego pieniądza od chwili wybuchu wojny w r. 1914 do r. 1923, opracowany przez A. Lohmeyera. *T. S.*

Katalog Bon i Denznakow Rossii, RSFSR, SSSR, Okrain i Obrazowanyj (1769—1927). Pod redakcją F. G. Czuczyna. Wydanie 3-cie. Moskwa 1927, str. 169, z 13 rycinami, 16^0.

Wychodzący już w trzeciem wydaniu katalog rosyjskich banknotów i bonów pod redakcją Czuczyna okazuje, w porównaniu z poprzedniem wydaniem, które w swoim czasie już omawialiśmy, znaczny postęp w przejrzystości układu i powiększeniu materjału, mimo, że opuszczono wszystkie emisje prywatnych osób, firm, zakładów i przedsiębiorstw.

Wyliczenie bonów polskich, z wyjątkiem emisyj nie mających charakteru oficjalnego, byłego zaboru rosyjskiego, oraz niektórych z Małopolski (z tekstem ruskim z czasów walk z ukraińcami) sporządzone zostało przez p. M. Kuczyńskiego z Łodzi, o czem wspomina przedmowa, nie podając jednakże, że całe to „opracowanie“ wyjęte zostało z polskich drukowanych źródeł. *T, S.*

Andrzej Godek. Pieniądze papierowe podczas Insurekcji 1794 roku. Warszawa 1927. Odbitka z Rocznika Wyższej Szkoły Handl. w Warszawie. Str. 85. Pracę tę omówimy w następnym numerze „Pieniądza Papierowego“.

NOTATKI

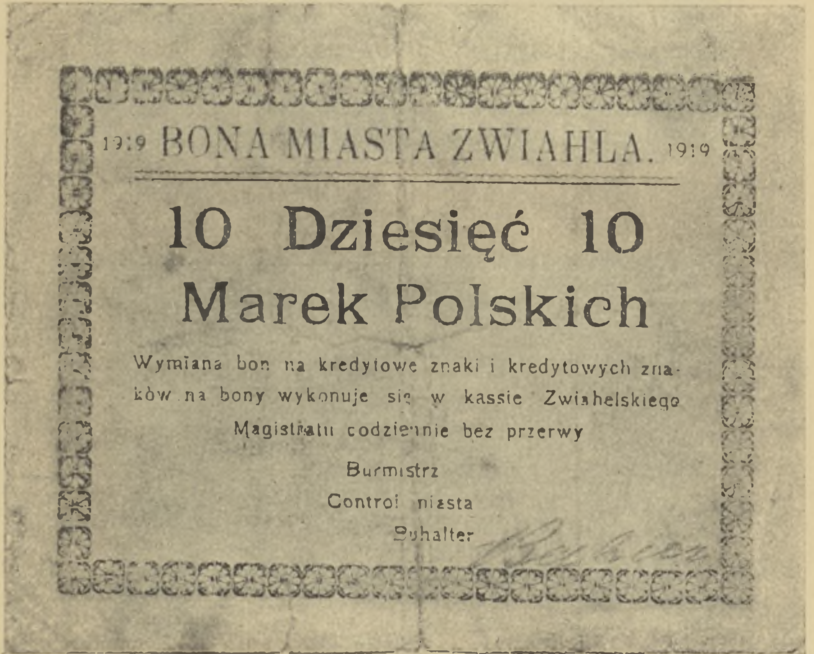
Jako pamiątki po naszej wojnie z bolszewikami w roku 1918/20 i po okupacji części Ukrainy przez nasze wojska pozostały bony wydawane w języku polskim w niektórych miejscowościach obecnej Rosji i Ukrainy. Z tych dotychczas są znane:

Antoniny (wieś w powiecie zasławskim, gub. wołyńskiej, słynna rezydencja Potockich). *Kasa dobr Antonińskich.* Marka 1. z datą: Luty 1920. (Oryginał w zbiorach E. Neprosa). Zwiahel (rosyj. Nowograd-Wołynsk, miasto powiatowe, gub. wołyńskiej). *Magistrat.* Marek polskich 5, 10, 25 z datą: 1919. (Vide tablica. Oryginał ze zbioru p. N. Kardakowa w Berlinie).

Inne wartości tej samej serji napisu polskiego nie posiadają. *T. S.*

Pieniądze jako etykiety na wódkę. Inflacja, któż skutków jej do niedawna nie odczuwał! Zrazu byliśmy zadowoleni, bo tysiące, później setki tysięcy, ba — miljony wypełniały nasze portfele. Każdy był miljonerem, wielu miljarderami. Ceny rosły w górę, państwo drukowało coraz to nowe a wyższe walory pieniężne, a maszyny drukarskie jęczały, nie mogąc podołać i nadążyć w drukowaniu tychże. Nasi najserdeczniejsi sąsiedzi pokpiwali z tego. Podczas plebiscytu na Śląsku, na znaczkach pocztowych wartości 2 MP. wytłoczono naddruk „Detscher Wert gleich 14 Pfg. Wählt Deutsch!“ Lecz oto przyszła kreska na Matyska: Niemcy ogarnęła inflacja stokroć gorsza niż u nas. Podczas gdy u nas najwyższe wartości pieniędzy papierowych dosięgły cyfry 10 miljonów, nad Sprewą niemal od tego się zaczynało. Banknoty opatrzono tam wkrótce cyfrą 500 miljonów, miljarda, wielu miljardów. Cyfry te doszły do sumy 10 biljonów, a że trudno się było w tych zerach zorjentować pisano je słowami naddrukiem czerwonym nieraz w skróceniu „Hundert Milliarden“, „Zwei Bill“.

Marka niemiecka tak spadła, że opłacało się mniejsze wartości nabywać na funty

Prócz tych znamy banknoty 100-karbowańcowe Ukr. Ludowej Republiki z r. 1917, na których oznaczono wartości „Sto karbowańców“ także po polsku.

Również 3-rublowy bon gubernji Mohilewskiej (obecnie gub. homelska, Rosja zachodnia) nosi na odwrotnej stronie pełny tekst polski:

TRZY RUBLE
1918 rok.
Bon ziemi Mohylowskiej
Wszystkie wypuszczone w obieg bony są zagwarantowane całkowicie państwowymi biletami kredytowymi i zobowiązaniami skarbu państwa.

jako makulaturę, bo były tańsze u nas od papieru. Tak postąpił p. Kazimierz Bohdanowicz z Dzurowa, właściciel gorzelni, który użył banknotów niemieckich jako etykiety na flaszkach, wybijając naddruk czerwony „Kminkówka“, „Cuba-Rum“.

Wzór takich pieniędzy-etykiet załączamy na tablicy dla pokrzepienia serc naszych i jako przykład, że gdzieindziej bywało nieraz gorzej a może jest jeszcze i dzisiaj.

Efbe.

TREŚĆ: *Tadeusz Solski.* Bony Królestwa Kongresowego z lat 1860—1865. — Czasopisma — Książki — Katalogi: *T. S.:* Die Notgeldkunde. Das Notgeld. Catalogue des Monnaies émises sur le territoire de la Russie (1914—1925). Katalog Bon i Denznakow Rossii, RSFSR, SSSR, Okrain i Obrazowanyj (1769—1927), Andrzej Godek. Pieniądze papierowe podczas Insurekcji 1794 r. Notatki.

Z DRUKARNI UNIWERSYTECKIEJ WE LWOWIE, PIEKARSKA 3.